

С. Вовканич

СТРАТЕГІЧНІ ВИКЛИКИ НА ШЛЯХУ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Новітня українська, майже двадцятилітня практика державотворення та становлення нації неухильно актуалізує перед духовно-інтелектуальною елітою два основні завдання: 1) об'єднати націю. Без сконсолідованої громадянської нації звести міцний підмурівок нашого державотворення неможливо; 2) визнати, що цей фундамент нестійкий без української національної ідеї (**УНІ**) — просякнутої високими цінностями.

Створивши таку ідею, спроможемось, нарешті, відповісти на запитання, яке ще на початку десятилітньої каденції поставив українцям президент Л. Кучма: «Скажіть мені, яку Україну будувати?». Проте й донині немає не тільки чіткої системи духовно-інтелектуального забезпечення модерних державотворчих прагнень титульної нації, але й гасла **національної ідеї** (такого, наприклад, як за часів Гарібальді: ми здобули Італію, тепер творимо італійців). А про саму ідею й не згадуємо, забуваючи, що духовне передує фізичному.

Науковці не політики, які можуть собі дозволити волонтаристські фрази на зразок: української національної ідеї або немає, або вона не спрацювала. Фахівців соціальних наук завжди турбувало і турбує питання: чи може реалізуватися національ-

на ідея без сконсолідованих зусиль усього суспільства? Запам'ятаймо: народ, який не має власної ідеї, стає рабом чужої. Саме ця істина має лунати в національному інформаційному просторі.

Національна ідея в інтеграційно-просторовому вимірі інноваційної стратегії розвитку України

Спочатку виокремимо низку базових, може, й аксіоматичних, однак, на жаль, широко не усвідомлених аспектів національної ідеї, практичне нерозуміння якої відіграє вкрай негативну роль для розроблення нової стратегії державотворення та становлення нації. До цього спричинився брак комплексного підходу (представників ряду наук) до розв'язання надскладної і актуальної суспільної проблеми — наукового пошуку **ідеї**, навколо якої можна і слід **об'єднати** націю.

Національна ідея титульного народу, який упродовж віків намагалися знищити за допомогою етно-лінгво-інтелектоциду, загарбань його територій, асиміляції та жорстоких заборон корінній нації мати власну державність, різнилась з ідеєю нації, що розвивалася стало. Безумовно, це визначає широкий підхід до інтеграцій-

© *ВОВКАНИЧ Степан Йосипович. Доктор економічних наук. Провідний науковий співробітник Інституту регіональних досліджень НАН України (Львів). 2010.*

ної стратегії розвитку України та її регіонів. Ідеться про збереження національної ідентичності корінного народу в полі впливу потужних **зовнішніх** сил, які протягом великого історичного періоду нівелювали його окремішність.

Українська національна ідея означає нову **парадигму буття** з потужним **соціогуманістичним** компонентом, тобто зовнішньо- і внутрішньополітичною орієнтацією на паритетний захист людини і нації. Таку парадигму варто застосовувати і в міжнародних взаєминах через надання гарантій національної безпеки націям, що недавно вибороли свободу.

Доктрина розвитку України та її регіонів має враховувати **три** чинники. По-перше, піднесення регіонів не можна відривати від консолідаційних процесів нації. По-друге, найбільшу увагу треба приділяти творенню нових знань, зростанню духовності й суспільної поінформованості. По-третє, Україна потребує відповідальної, креативної та національної духовно-інтелектуальної еліти.

Нація, не інтегрована всередині, не може покладатись на міжнародний авторитет. З огляду на це, Україні потрібно пропагувати ідеал не регіональної відрубності, а всенародної єдності. У цілому регіональне розмаїття — **позитив**, але в наших умовах необхідний справді народний лідер — апостол Правди і Науки. Це доводить факт: Шевченкові вдалося зробити із «тих рабів німих» українців, а обернути українських «гомо советикусів» у єдину спільноту — націю досі вкрай важко, бо ніхто їх не об'єднав Словом.

Для втілення української національної ідеї треба, по-перше, добирати лідерів за їхніми справами, по-друге, не зациклюватися на одній концепції. По-третє, замість акцентувати антагонізм ліберальної (увага до свобод людини) і націоналістичної (захист прав нації) доктрин, ліпше поєднати їх у новій **соціогуманістичній** парадигмі буття, яка ґрунтуватиметься на паритетно-

му захисті **і людини, і нації**, адже остання є **природним середовищем** індивідуума. По-четверте, титульною належить вважати лише ту націю, що дала назву державі і є найчисельнішою на своїй споконвічній землі. І, нарешті, по-п'яте: крім глобалізаційних процесів, необхідно враховувати також ренаціоналізаційні — виникнення нових самостійних держав.

Загалом, варто пам'ятати, що глобалізація для України має два аспекти. З одного боку, це запити національного й цивілізаційного поступу; з другого — імперська ностальгія деяких сусідів. Але спільнота, що інтегрується до світової громади, має не тільки переймати здобутки нового оточення, але й давати йому власні, з відповідною якістю.

Українська національна ідея: праця подвижників і ошуканство саботажників

Визнаємо чи ні такий підхід до УНІ, однак маємо зрозуміти, що її становлення триває від демократичної Конституції Пилипа Орлика і Кирило-Мефодіївського соціального гасла «Україна без хлопа і пана» через усвідомлення України як національної самостійної держави, боротьбу УНР, бойовий клич УПА «здобути Україну або за неї вмерти» до сьогоднішніх стратегій розвитку нашої держави. Мусимо розуміти, що на цю ходу впливали сторонні інтереси, що породили такий парадокс, на який нам не перестають тицяти українофоби: найкривавіші диктатори, які поневолювали українців і заперечували їхню державну самостійність, зробили буцімто найбільше для об'єднання їхніх етнічних земель.

Ухиляючись від розв'язання болючих національних проблем, наш політикум забуває про небезпечну **«точку неповернення»**. Цей термін прийшов із авіації, де має надзвичайне значення. Так, під час польоту над океаном пасажирський літак, використавши половину пального, може повернутися. Та якщо його кількість більша, назад дороги немає.

Отож точку, у якій це сталося, називають точкою неповернення. Коли літак ось-ось використає половину пального, диспетчери, які його «ведуть», по-перше, застерігають про підліт до зони неповернення, а по-друге, запитують пілота, чи все гаразд. Пасажири не чують ні попередження, ні відповіді.

Концептом «точки неповернення» нині дедалі активніше послуговуються футурологи в екологічних прогнозах. Якщо людство до 2050 року не зменшить на 80 відсотків шкідливих викидів в атмосферу, довкіллю загрожує катастрофа. На цьому в Італії наголосив Саміт керівників восьми розвинених країн (2009 р.).

Прихована для загалу точка неповернення позначилася і на розвиткові української нації. Наведемо такий приклад. Вище йшлося про два виміри глобалізації для України: цивілізаційний та імперський, а ще про вплив стороннього інтересу на життя нації. Названі явища комбінуються, скажімо, так, що зазіхання колонізатора вигідні третій стороні. Це спостерігаємо щодо Америки, коли та радить Україні піддатися впливу Росії заради дружби двох супердержав. Пристати на ці поради — опинитися за точкою неповернення до національної свободи. Це підтверджує запитання наших евентуальних «друзів»: «Разве русский человек — это не Вселенная?... И Вселенная просветляется нами, с нами, для нас, ведь Вселенная тоже русская, должна быть русской, она нам, и не только нам, нужна русской» (А. Дугін, стаття «Русские — великий народ — это аксиома»; цит. за О. Пахльовською: День. — 2010. — 14–15 травня). У цьому напрямі діє концепція «русского мира» Московського Патріарха Кирила.

Філософія внутрішньої інтеграції України має виходити з усвідомлення **продуктивності розмаїття** і водночас розуміння **єдності** характерних особливостей. А допомогти об'єднанню зможе національний інформаційний простір, адже відомо, що людина створює світ довкола себе, а людину творить інформація.

Сучасні складники української національної ідеї

Китайці позначають безпеку (і Раду безпеки ООН) ієрогліфом у вигляді хатки, де спокійно сидить жінка. Це мудрий символ національної ідеї, яка повинна захищати безпеку народу в його державнім домі. Щоб українська національна ідея виконала цю роль, її складники мають бути такими — **Україна: соборна, українська і гідна людини.**

Перший складник — **соборність України** — означає як територіальну єдність, так і **соборність особистості** та **соборну здатність** нації творити державний дім. Аби розшифрувати це поняття, наведемо слова Івана Франка з відкритого листа до галицької української молоді: «Ми мусимо навчитися чути себе українцями — не галицькими, не буковинськими українцями (від себе додаю — не донецькими чи харківськими), а українцями без офіціальних (регіональних — С.В.) кордонів. Ми повинні — всі без виїмка — поперед усього пізнати ту свою Україну і засвоїти собі те знання твердо, до тої міри, щоб ми боліли кожним її частковим, локальним болем і радувалися кожним, хоч і як дрібним та частковим, її успіхом, а головне, щоб ми розуміли всі прояви її життя, щоб почували себе справді практично частиною його». Коли мислитель говорить про частковість, то має на увазі не занурення в окремішнє, а відчуття кожного елемента в цілому.

Соборності загрожують численні виклики, оскільки російські політики спритно заміщують регіоналізм глобалізацією. Щоб запобігти крахові соборності, потрібно дбати про **другий** складник національної ідеї — **українську Україну**. На початку 80-х років ХХ століття схожим ідеалом (зробимо Польщу Польщею) керувалися поляки, а нині їхня країна успішно пододала економічну кризу.

Досвід об'єднаної Європи вчить: наголошувати треба не на регіоналізмі та радикальності, а на патріотизмі. Гуртуймося разом усі в Україні і поза нею суцільно для розбу-

дови **національної** держави. Передусім — це держава українського народу, титульна нація якого дала їй назву — **Україна!** Усі, хто живе і чесно трудиться на її землі, — українці! Але нехай у своїх символах вони бачать не монополії на патріотизм, не регіональні мікробулави і світові офшори, а українські комп'ютери, ракети, роботи й колайдери. Добре, коли королева регіональної бензогазоколонки бачить себе Анною — дочкою Київського князя і королевою Франції, але виглядає не по-європейськи, коли на шляху до престолу діє наче більшовик, хоч і пострадянський. Очевидно, тут соціальна і політична психологія така, що легше партійний збір покірних приурочити — правда, надто прозоро і заподадливо — взяттю Бастилії, але набагато важче утриматися і не провести його в дусі ідеології чу-чхе наперекір любові до поета Есхіла. Не легко було також іншому партійному лідерові встояти проти щедріших телепоказів його, аніж Патріарха Володимира, з відрядженим Москвою Патріархом Кирилом. Але ж такі передвибірні технології, зовнішні втручання — це дежавю 2004 року, з одного боку. З другого — підтвердження святої народної правди: не копай комусь яму, бо сам у неї впадеш. Трагічніше інше, коли прем'єр-міністр «копає» під президента, а «падає» Україна. З цього приводу суперечок між чинними прем'єр-міністром і президентом України немає, а в останнього, видається, достатньо прав, аби очолити всю вертикаль влади в країні. Але чи не є це влада знову заради власних амбіцій?

Українська Україна — це українська мова, культура, історія, тобто чинники, що об'єднують, а не роз'єднують націю. Натомість гасло «два мови — одна країна» деструктивне. Девіз побудови української України — основа системи державної ідеології українського народу, реалізації його євроінтеграційних прагнень і гарантії національної безпеки. Дві мови, чотири православні конфесії, «общая история» — це від лукавого. Навіть Китай не може демокра-

тично впровадити гасло: різні системи — одна країна. Наша культура, мова будуть **врятовані**, якщо матимемо відповідну еліту для творення **української України**.

Цього нас ще навчив і навчає варіант української національної ідеї від Хвильового: Дайош інтелігенцію! Геть від Москви! Дайош Європу! На жаль, комуністи весь час спотворено і тенденційно інформували суспільство (як це сьогодні вони чинять щодо НАТО) лише про один «огріх» талановитого письменника, цькуванням за який довели його до самогубства. Адже гасло «Геть від Москви!» — лише один із компонентів української національної ідеї — більшовики вирвали з контексту і зловмисно назвали націоналістичним, начебто за його допомогою письменник хотів протиставити українців братньому сусідові. Але люди вірили фальшивим більшовицьким кличам на кшталт: «Фабрики й заводи — робітникам! Землю — селянам!». Давні імперські прийоми не канули в Лету, а чатують на українську національну ідею й нині. Наприклад, загроза Росії — це вступ України в НАТО. Вектор української національної ідеї ніколи не виходив і не виходить за межі розвитку тотожності народу, його духовно-інтелектуальних, мовно-культурних засад. Святотатством, неповагою до правди щодо жертв українського народу чи невіглаством є безвідповідальні заяви українських політиків, які голодомор 1932–33 років на догоду сусідові не визнають геноцидом на тлі визнання його таким низкою держав світу.

В активному «окультурюванні» української спільноти європейськими і світовими демократичними цінностями більш функціональну позицію повинна зайняти нова національна **інтелектуальна еліта**. Сьогодні треба покладатися не на «дітей війни», а, за словами О. Забужко, на «друге» і «третє» освічене покоління після сталінської катастрофи (голодомор, розстріли національної духовно-інтелектуальної еліти), тобто на нову генерацію після 30 років сталінщини, що стала суцільною чорною вирвою

і апокаліптичною добою України. Майбутнє — за поколінням Майдану, в якого є «дихання на довгу дистанцію», а не на короткі віддалі. І вже аж онуки «дітей Майдану», вирішивши за умов демократії та свободи, зможуть, нарешті, передати традиційну і генерувати нову інформацію, продукувати нові знання для формування духовно-інтелектуального потенціалу нації в сенсі наближення українства до європейськості. Адже на сталий культурно-інтелектуальний чи будь-який інший розвиток можна розраховувати не після зловмисно-примусового переривання імперією природної трансляції знань, традицій, досвіду від покоління до покоління, а лише після тривалого, вільного і демократичного функціонування та зв'язку «трьох університетів» (і не лише національних) — батькового, дідового і прадідового. Саме так наш духовний батько геніально визначив націю як триєдину цілісність «мертвих, живих і ненароджених».

Отже, **третій** фундаментальний імператив національної ідеї: **Україна — гідна людини**. Його розглянемо комплексно, врахувавши самооцінку кожного українця: наскільки сучасна українська людина гідна своєї держави, здобутої незалежності і свободи. Лише за такого розуміння будемо гідними учасниками розбудови нашої країни. А еліта побачить, нарешті, Україну в собі, а не тільки себе в Україні.

Гідність людини в контексті «сродної» праці Сковороди, сучасного соціального захисту населення, якості його життя, соціальної справедливості тощо формують гідна оплата праці, такі ж умови життя, участь в управлінні, доступ до інформації щодо можливості розвитку, безпеки і захисту здоров'я, гідні права у сфері міжлюдських взаємин, тобто недопущення будь-якої дискримінації за статевою, віковою та іншими ознаками, заборона дитячої праці. Поняття гідної праці охоплює не тільки зайнятих у державній економіці, але й найманих осіб у приватних господарствах, інфраструктурах.

Зрозуміло, що соціальне забезпечення, розмір оплати праці залежить від кожного суспільства і рівня його розвитку. Україна «не дотягує» до соціальних європейських стандартів. І блокування трибуни ВР — не шлях їх досягнути. Нам, аби реалізувалася національна ідея, треба багато працювати, щоб Україна стала **конкурентоспроможною** державою як усередині, так і на міжнародній арені. Але наскільки ми всі і кожен зокрема гідні України? Один з відомих сучасників УНР Микита Шаповал, бачачи, як гине республіка, й аналізуючи духовно-інтелектуальні, національно-патріотичні аспекти її занепаду, спересердя занотував лише два слова: «Нема людей». Можна багато дискутувати щодо розмаїття характеристик національної еліти, почавши від зарубіжних учених Г. Моски, Х. Ортеги-і-Гассета та закінчивши вітчизняним Д. Донцовим.

Усі вони серед критеріїв духовного, морального, фахового й патріотичного виміру, відповідальності перед народом, відданого й чесного йому служіння та інших достоїнств не оминають проблем не тільки добробуту, а й свободи, захисту — і не лише людини, а й нації. Не може бути вільною людина, коли підневільна її нація. На цьому тлі національна ідея формує та концентрує важливі **соціогуманістичні** цінності й мотиви діянь, які пов'язані саме з боротьбою за свободу **і людини, і нації**.

З огляду на це знаковими видаються слова Папи Римського Івана Павла II, промовлені під час його пастирського візиту в Київ. Зійшовши на українську землю, він поцілував її, і, виступаючи всюди українською, цей знаменитий соціогуманіст, зокрема, сказав: «Нехай цінності Євангелія, які становлять частину вашої **національної ідентичності** (підкреслення моє — С.В.), допоможуть вам будувати сучасне й толерантне, відкрите та солідарне суспільство, в якому кожна людина зможе внести свій специфічний вклад в загальне добро, одночасно отримуючи від нього відповідну під-

тримку для того, щоб у найкращий спосіб розвинути власні дарування». Саме слова «не дайте сильним загубити людину!», які належать нашому мудрому предкові Володимирові Мономаху, Папа вважав такими, що і «до сьогодні зберігають всю їхню переконливу силу». І його визначення сили соціогуманістичного імперативу — перенесення ідеї «сім'ї» (у якій до найслабшого ставляться з найбільшою любов'ю) в міжнародні стосунки — не було кон'юнктурним чи локальним. Цей імператив глобальний, і Понтифік ще 5 жовтня 1995 року, виступаючи з трибуни ООН з нагоди її 50-річчя, переніс його в третє тисячоліття. Соціогуманізм обґрунтовує: універсальний моральний закон — у гуманізації міжнародних відносин, зокрема у ставленні розвинених країн до тих, що розвиваються. Не годиться створювати блоки сильних для впливу на інші країни.

Велика і Мала національна ідея

Проаналізований вище магістральний шлях розвитку України становить **Велику** ідею нації, сценарій її майбуття. Водночас існує **Мала** ідея як складник Великої. Це особні інтереси й цінності окремих субетносів (молодь, професійні прошарки), соціальних груп (представники малого і середнього бізнесу, олігархи). Отже, Мала ідея — це поточне, короткострокове, часто тактичне гасло, потрібне країні, родині, окремій особистості нині й зараз. Це нібито сьогочасне завдання, але воно не суперечить Великій ідеї, наближаючи націю до фундаментальної мети. У такий спосіб Мала ідея через Велику гармонізує стосунки нації, поєднуючи інтереси конкретної людини, і навпаки — через Малу ідею Велика спонукає активних громадян осягнути загальнонаціональну мету, щоб сконсолідуватися як єдиний, а не регіональний народ, що впевнено рухається глобальним шляхом цивілізаційного розвитку. Велика і Мала ідея поєднані, як велика і мала Батьківщина. Як у Великій, так і в Малій ідеї можна виокремити певні деталі відпо-

відно до часу, простору, актуальності, масштабності, безпеки тощо.

Отже, національна ідея як інформаційно-просторовий концепт: «Україна — соборна, українська і гідна людини» — це велика **глобальна доктрина** розвитку спільноти, **ідеологічна** основа її інформаційного забезпечення. У такому **широкому** аспекті вона виокремлює стратегічні вектори геополітичного, макроекономічного, етнокультурного, соціального, екологічного блоків, а заодно пріоритети загальноукраїнського масштабу. Водночас у цій доктрині маємо вказати ресурси, механізми, фактори, зрештою, духовно-інтелектуальний потенціал, що становить елітоформувальне **ядро** нації.

З огляду на це дедалі логічнішим, на мій погляд, видається гасло **«Знання, інформація і рух (чин, дія)»**, яке спрямовує енергію на інтенсивне застосування знань задля створення модерної національної держави.

Насамкінець коротко зазначу, що національна ідея — це не лише об'єднавчий чинник, а й унікальний інтелектуальний капітал, ефективність реалізації якого є маркером життя — духовного і матеріального — усієї спільноти, її авторитету в світі сьогодні, а ще більше — у майбутньому. Це сенс буття нації — її суспільне «хто ми» і особисте «хто я і навіщо», тобто це те, що всі маємо робити разом, аби далі, коли інтегруємося в глобалізований світ, не залишитися в зоднорідненому просторі такими, що їх Шевченко назвав «і ми не ми, і я не я». І, найголовніше, усвідомивши, що «я» є тому, що є «ми» — єдиний соборний український народ, — маємо чесно собі сказати, чий візит у 2009 році цьому сприяв: віцепрезидента США чи керівника московської Церкви, давно одержавленої, що й нині не покаялася за анексовану 1686 року Київську митрополію, за допомогу денационалізації України.

Саме слово «анексія» в контексті неповернення і нагальної потреби відновлення історичної справедливості вжив Патріарх Константинопольський Варфоломей у Ки-

єві під час святкування 1020-річчя прийняття Володимиром Великим християнства. Може, треба повернутися до правди і, як закликав Франко, чітко сказати: **«Не пора!»** служити жодному загарбникові. І хай велике національне не заважає дрібному, меркантильному, регіональному. Є скелі, які можна розбити тільки разом, щоб вирівняти сучасну дорогу для прогресу всього українства. Для цього замало бажань, потрібні ще знання, уміння, воля і сприятливе зовнішнє середовище.

ДІМ нації у світовому соціогуманістичному контексті

Нині українська національна ідея як багатівкове прагнення мати власну державу реалізована. Але щоб вона працювала ефективніше, стала наріжним каменем, надійним фундаментом творення національної держави без постколоніальних означень на зразок радянська, новоросійська, регіональна; щоб припинити її розмивання антиукраїнськими силами та вберегти від сучасних небезпек, національну ідею потрібно розглядати в **соціогуманістичному** форматі, який паритетно захищатиме права **і людини, і нації** від усілякого свавілля. Без міжнародних гарантій молода Українська Держава вже зіткнулася (і ще більше стикатиметься) з низкою викликів та нагальних потреб захисту не лише в економічній, соціальній, а й у політичній, ідеологічній, правовій, моральній і світоглядній сферах.

Це актуалізує гармонізацію ліберальної (в центрі — людина) і націоналістичної (акцент щодо нації) ідеологій та створення на їхній основі нової парадигми — **соціогуманістичної**, яка б захищала і людину, і націю як її **природно-ексклюзивне** середовище (простір, тло). Адже лише за таких умов людина може розмовляти і бути зрозумілою, творити свою, притаманну лише її нації, ментальність. Інакше кажучи, розвиватися для свого народу і бути цікавою світові, збагачуючи мозаїку культур, безпечно й рівноправно інтегруючись у неї. Про-

те соціогуманістичній парадигмі буття в постколоніальних (посттоталітарних) державах досі не надано відповідного притулку, **міжнародної** юрисдикції. Це гальмує паритетний захист людини і нації як чинник повернення народів, ослаблених загарбниками, до праджерел.

Через те в Україні широко не запрацював реверсний режим у сфері духовно-культурного відродження титульної нації, триває окупація її мовно-інформаційного простору. Це, відповідно, не дає змоги здійснювати заходи рекультрегіоналізації, тобто відновлювати ті духовно-культурні цінності нації, знищення яких ще не досягнуло критичної точки неповернення. Що більше, відсутність належного міжнародного правового забезпечення соціогуманістичної парадигми не сприяє внутрішньому об'єднанню національно-патріотичних сил у пострадянських країнах для будівництва національних держав, а, навпаки, стимулює інфільтрацію постімперських проєктів, які знекровлюють такі сили в боротьбі з різними, часто підставними націоналістами, комуністами та іншими представниками так званої керованої демократії — палкими прихильниками федералізації, регіоналізації України — під приводом захисту буцімто «притеснених» росіян. Світ до цих махінацій байдужий.

Використання радянською імперією ідеології інтернаціоналізму, так званого соцреалізму, для денаціоналізації України змушує повернутися до імперативу оптимального поєднання **традицій та новацій** як основних соціогуманістичних підвалин збереження **спадковості** суспільного розвитку. Значні успіхи тут неможливі без усвідомлення щоденних потреб подальшої інтелектуалізації гноблених постколоніальних спільнот, що стали на самостійний шлях розвитку, захисту їхніх мов, інформаційного простору, культури, підвищення якості освіти, науки, творення інтелектуальної власності, впровадження різних вітчизняних та запозичених ноу-хау.

Для цього в контексті української національної ідеї запропоновано механізм активізації **руху** знань, тобто підвищення **духовно-інформаційної мобільності (ДІМ)**, де «вертикаль» руху закріплює спадковість (консервативність), а «горизонталь» — відображає креативність (інноваційність) розвитку. В першому разі домінують еволюційні процеси, у другому — революційні. Лідери завжди ті, чий приріст інформації (ΔІ) вищий. Без активізації та вдосконалення форм цієї мобільності важко ввійти у вільний світ. Адже саме форми — вертикальна і горизонтальна — духовно-інформаційної мобільності детермінують природну спадковість розвитку соціуму «по вертикалі» через **безперервність** передавання від покоління до покоління **традиційних** знань, інформації у сфері рідної мови, національної освіти, народних звичаїв, церковних обрядів тощо. А на базі набутої «вертикалі» стимулюють генерування і широку соціалізацію **нових** знань, тобто творення інформації «по горизонталі» (на рівні одного покоління чи окремої особистості) засобами науки, винахідництва, проектно-пошукових інноваційних робіт, патентно-ліцензійної діяльності тощо.

Однак і горизонталь, і вертикаль розвитку (людини, нації) повинні спиратися на соціогуманістичне, одухотворене підґрунтя. Адже переривання руху інформації, традиційних знань, досвіду від покоління до покоління — це прямиий шлях до розмивання ознак духовно-культурного життя нації, а отже — її повна асиміляція та поглинання. Гальмування ж руху інформації в горизонтальному напрямку призводить до зменшення творчої активності, новаторства, власного інтелектуального продукту нації, а також рівня її внеску у світову скарбницю знань, унаслідок чого вона опиняється на обочині цивілізаційного прогресу.

У цьому контексті серйозної ваги потребує третій (**по діагоналі**) вектор розвитку, який як рівнодійний, власне, складений з урахуванням сили (дії, чину) двох перших

напрямів (вертикального і горизонтального), формує комфортні умови для всебічного розвитку народу, себто **середовищеспроможність** нації як її **соборну здатність** вивратися на передові позиції науково-технічного, економічного, а відтак — цивілізаційного прогресу, зберігши вітчизняний, ексклюзивний доробок багатьох поколінь корінного народу для себе та світової культурної мозаїки. Розмита національна ідентичність применшує **середовищеспроможність** народу, яку вже віддавна за кордоном вивчає стосовно екології нова галузь науки — середовищезнавство (інвайронментологія). Адже є показники конкурентоспроможності вітчизняної економіки, її товарів, є індикатори платоспроможності населення, пропонується вивчати середовище як екологічний чинник. Але Україну чомусь зовсім не турбують суспільні — духовно-інтелектуальні, інформаційно-мовні, релігійні та інші **критерії** середовищеспроможності нації щодо відродження (передавання, виховання, збереження) **автентичних** якостей її громадян. Цей інтеграційний індикатор — доленосний для суверенного розвитку, адже відображає здатність громади (соціуму) бути **націєтворчим** середовищем. Себто бачити далі, опершись на плечі гігантів передової вітчизняної та світової думки, водночас зберігаючи свою ідентичність, свою відрубність.

У дискурсі духовно-інформаційної мобільності слово «духовність» не пов'язане лише з релігійною чи церковною природою. Воно передовсім віддзеркалює творчу силу інтелекту як випереджувальної реакції людини (нації) на створення нових знань для гуманного розв'язання проблем сьогодення і майбуття. Причому духовність пов'язана з інтелектуалізацією, елітаризацією і гуманізацією спільноти щодо її спроможності, по-перше, генерувати нові знання; по-друге, передавати їх наступним поколінням, широко соціалізувати, що більше: примножити досвід минулого як здобуток (ресурс) людського капіталу, який у разі його роз-

криття може стати потенціалом для сучасників. Проте креативність людини не завжди скерована на творення тільки добра. Шкода, але добро і зло йдуть поруч, їх творить інтелект як завойовника-асимілятора, так і повстанця. Гітлер і Сталін творчо продукували не лише інформацію, а й дезінформацію, яка не сприяла правді, розвитку — національному, сталому чи ноосферному. Коли йдеться про ДІМ нації чи людини, то головне, на мій погляд, інформаційний (духовний, ідеальний), матеріальний процес **генерування** нових і **передавання** накопичених знань, досвіду саме задля творення добра, тобто йдеться про **сповнений духу** інтелект, людський капітал, духовну інформаційну мобільність, духовно-інтелектуальний потенціал і т.ін.

Таким чином, концепція **ДІМ нації в системі української національної ідеї** інформаційно, духовно і морально пов'язує такі важливі для її життя вимоги, як забезпечення **спадковості** та **українськості** розвитку за допомогою перманентного функціонування національних інститутів та інституцій (сім'я, садочок, школа, ВНЗ, виробництво, бізнес, ЗМІ, банки, церква, армія та ін.), адаптації соціуму до динаміки суспільних трансформацій, темпів творення нових знань, масштабів інноваційних, інтеграційних, транснаціональних і глобалізаційних процесів. Ця концепція формулює інший логічний висновок: необхідність підтримки **оптимальності** пропорцій упровадження свого, традиційного, і адаптованого, запозиченого, тобто забезпечує баланс національного консерватизму і новаторства. Вона поєднує елементи національного й цивілізаційного розвитку. Адже національний «дім» може і повинен гармонійно поєднуватися із сусідніми пан'європейськими архітектурними ансамблями, навіть користати з науково-технічних досягнень, спільних комунікацій та колективних систем захисту. Однак його інтер'єр — це обов'язковий український **ексклюзив**, який має автентичне наповнення, береже, культивує і ре-

культивує національні цінності, скарби, культурні традиції та соціальні інституції, аби відновити історичну пам'ять народу та звільнити його свідомість від неправдивих чужих нашарувань.

«Свого не цуратись і чужому наuczатись» — **альтернативи** цьому теж немає, якщо хочемо зберегти ідентичність нації, повернутися на український шлях розвитку, об'єднати на основі демократичних цінностей народ, реалізувати його споконвічну державотворчу ідею та євроінтеграційну стратегію розвитку, довівши, нарешті, історичну істину — Україна природно і потенційно **європейська**, а не **євразійська** держава. Поділ України на Західну і Східну (чи навпаки) припиниться з усвідомленням українськості як органічного складника європейськості, зі вступом України в НАТО та зникненням у ЄС підсвідомого (чи несвідомого) поділу Європи на Західну і Східну. У стратегічному плані Україна аж ніяк не може допустити, аби її західні кордони перетворилися на нову Берлінську стіну.

Суспільству, насамперед національній еліті як інтелектуальному ядру нації, потрібно акцентувати увагу саме на широкій соціалізації вектора **випереджувального** руху інноваційного розвитку України, на **сповненні духом** інтелекту, знань (інформації), а не на конструюванні партійних ідей та емоційних гасел, що можуть бути (пригадаймо недавнє минуле) злочинними, людино- і націоненависницькими. Не забуваймо, до чого призвело беззастережне втілення нацистських лозунгів чи більшовицьких ідеологем. А знання, введені в суспільний обіг, відображають об'єктивну реальність, вічні потреби людини в пізнанні навколишнього світу, зменшенні його ентропійності (невизначеності), тобто слугують нації і людству, цивілізаційному поступу загалом. Інтелект, знання, інформація мають стати ресурсом соціального розвитку України, поборовши асиміляційне імперське гасло: народ без національної еліти, еліта — без народної мови.

У цьому сенсі треба відрізнити термін «соціогуманістичний» від широковживаного «гуманітарний». Соціогуманістичний не зводиться до одноразової гуманітарної матеріальної допомоги, пов'язаної з різними природними катаклізмами (землетруси, паводки і т.ін.) чи з нераціональною діяльністю людини (воєнні конфлікти, різні екологічні катастрофи). Ідеться про сталий захист духовних і матеріальних цінностей титульних, корінних націй та народностей, їхніх традицій, мов, культур від зодноріднення. На жаль, в Україні цьому стоїть на заваді таке явище, як інтелектуальний антиукраїнізм — намагання ввести дві державні мови, написати «общую» історію, демонструвати фільми, особливо дитячі, без перекладу українською, спеціально виступати у ВР російською, федералізувати Україну і т.ін. Найстрашніше те, що це роблять надто респектабельні «доброжелательщики».

Отже, українська національна ідея акцентує увагу саме на духовно-інтелектуальному потенціалі нації, на фахових, моральних, патріотичних та інших якісних характеристиках **еліт** як основних носіїв і продуцентів людського капіталу, на потужних джерелах його поповнення, зокрема на розвиткові освіти, науки, культури, нових інформаційних, а не сировинних технологіях, на випереджувальній науково-технічній діяльності. Вибір між розвиненою, демократичною Європою і сировинною Євразією ще не здійснено. Для нації, що живе на «межі», дух референдуму 1 грудня 1991 року — вічний супутник, життєво необхідний як дорожня карта в духовно-інтелектуальному, ідеологічному напрямі розвитку. Тому сучасникам, аби не поповнити ряди аутсайдерів світового прогресу, треба постійно працювати, щоб бути гідними подвижників національної ідеї, які вже відійшли від нас, і побороти корупцію, мімікрію та підступне зрадництво низки живих. Не зрадьмо української національної ідеї, людей, які її щиро обстоюють, а Україна і нащадки не зрадять нас.

С. Вовканич

СТРАТЕГІЧНІ ВИКЛИКИ НА ШЛЯХУ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Резюме

У статті наголошено на необхідності консолідації українського суспільства і виробленні національної ідеї. Її суть полягає у визначенні України як соборної, української, гідної людини держави. Автор висуває нову соціогуманістичну парадигму буття, яка ґрунтується на паритетному захисті нації в цілому і кожного громадянина зокрема. Ключову роль у цьому процесі має відігравати інтелектуальна еліта. Крім того, слід сформулювати так звану Малу ідею — поточне, короткострокове, часто тактичне гасло, потрібне країні, родині, окремій особистості нині й зараз. Ним можуть стати слова «Знання, інформація і рух (чин, дія)», які спрямовують енергію на інтенсивне застосування знань задля створення модерної національної держави. Запропоновано механізм активізації руху знань, тобто підвищення духовно-інформаційної мобільності, де «вертикаль» руху закріплює спадковість (консервативність), а «горизонталь» — відображає креативність (інноваційність) розвитку.

Ключові слова: українська національна ідея, інновації, інтелектуальна еліта, національна ідентичність, духовно-інформаційна мобільність.

S. Vovkanych

STRATEGIC CHALLENGES ON THE UKRAINIAN STATE-BUILDING WAY

Abstract

The article accents the necessity in Ukrainian society consolidation and national idea creating. The pith of such matter is the definition of Ukraine as a united, truly Ukrainian and worth of human being state. The author brings forward a new socio-humanist existence paradigm based on nation in general and each citizen in particular par defense. Chief role in this process belongs to an intellectual elite. Besides, so called "Small" idea — current, short-term, often tactic slogan, necessary for a land, family, individuality here and now — wants formulating. It could be words "Knowledge, information, movement (deed, action)" aiming the energy to intensive knowledge application for modern national state forming. Article suggests knowledge movement activating mechanism which means spiritual and information mobility rising where movement "vertical" strengthens the heredity (conservatism) and "horizontal" reveals developing creativity (innovations).

Keywords: Ukrainian national idea, innovations, intellectual elite, national identity, spiritual and information mobility.